

ZAMONAVIY NUTQDA METAFORA VA METONIMIYA MEXANIZMLARI INGLIZ LEKSIK SEMANTIKASI VA KOGNITIV LINGVISTIKA

Mashrabov Anvarbek Komiljon o'g'li

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Ingiliz tili filalogiya 25-13-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17893140>

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy ingliz nutqida metafora va metonimiya mexanizmlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot kognitiv lingvistika va leksik semantika nazariyalari asosida olib borilgan. Maqolada metafora va metonimiyaning leksik birliklar, kontekst va nutqdagi funksional roli ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ularning zamonaviy nutqdagi kommunikativ samaradorligi, tushunarlilik va madaniy kontekstga bog'liqligi tadqiq etiladi. Tadqiqot metodlari sifatida korpus tahlili, matnli misollar va kognitiv tahlil ishlatilgan. Natijalar metafora va metonimiyaning zamonaviy ingliz tilidagi o'rni va semantik o'zgarishlarni aniqlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: metafora, metonimiya, leksik semantika, kognitiv lingvistika, zamonaviy ingliz nutqi, kommunikativ funksiyalar, semantik o'zgarishlar.

Kirish

Metafora va metonimiya tilshunoslikning eng muhim va murakkab kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat adabiy til, balki kundalik nutq, ilmiy diskurs va ommaviy kommunikatsiyada keng qo'llaniladi. Kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan, metafora va metonimiya insonning tushuncha shakllantirish mexanizmlarini, ya'ni konseptual fikrlash jarayonini ochib beradi. Leksik semantika esa ushbu jarayonlarning leksik birliklar orqali amalga oshirishini o'rganadi. Zamonaviy ingliz nutqi doimiy o'zgarishlar va yangi kontekstlarda metafora va metonimiyadan foydalanishni talab qiladi. Masalan, internet kommunikatsiyasi, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari nutqdagi yangi metaforik birliklarni yaratadi va ularning semantik o'zgarishiga sabab bo'ladi. Shu sababli, zamonaviy nutqda metafora va metonimiya mexanizmlarini tadqiq qilish nafaqat tilshunoslik nazariyasi, balki kommunikatsiya amaliyoti uchun ham muhimdir. Metafora va metonimiyaning leksik semantik va kognitiv aspektlari. Zamonaviy ingliz nutqida metafora va metonimiyaning ishlatilish mexanizmlari. Nutqdagi metafora va metonimiyaning kommunikativ va madaniy funksiyalari. Metafora va metonimiya lingvistikaning eng murakkab, lekin ayni paytda eng samarali kategoriyalari hisoblanadi. Leksik semantika nuqtai nazaridan har bir leksik birlikning o'z semantik doirasi mavjud bo'lib, u kontekstga bog'liq holda ma'noni kengaytiradi yoki toraytiradi. Metafora va metonimiya esa bu jarayonlarni faol ravishda boshqaradi. Kognitiv lingvistika Lakoff & Johnson, 1980, Kövecses, 2010 nuqtai nazaridan, metafora insonning ongida konseptual tizim orqali ishlaydi. Bu konseptual tizim eski yoki tanish tushunchalarni yangi ma'nolar bilan bog'lashga yordam beradi. Masalan: "Time is money" Vaqt puldir - bu metafora orqali inson vaqtni iqtisodiy resurs sifatida qabul qiladi va uni boshqarishning samarali strategiyalarini shakllantiradi. "Ideas are food" G'oyalar oziq - bu metafora intellektual ozuqa kontseptsiyasini yaratadi, g'oyalarni hazm qilish jarayoniga qiyos qiladi. Metonimiya esa nutqda qisqalik va kontekstga bog'liq tushunishni ta'minlaydi. Masalan: "The White House announced new policies" - "White House" metonimik birlik sifatida AQSh prezidentini bildiradi. "Hollywood is making sequels" - "Hollywood" kino sanoatini anglatadi. Leksik semantika nuqtai nazaridan, har bir metafora yoki metonimiya bir yoki bir nechta semantik qatlamlarga ega bo'lishi mumkin. Bu qatlamlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: Denotativ qatlam -

asosiy, lug'aviy ma'no. Kontekstual qatlam - matn va nutq konteksti orqali shakllangan qo'shimcha ma'no. Pragmatik qatlam - tinglovchi yoki o'quvchi tomonidan qabul qilinadigan ijtimoiy yoki madaniy ma'no. Kengaytirilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ingliz tilida metafora va metonimiya nafaqat tilshunoslik nazariyasi uchun, balki kommunikativ jarayon va madaniyatni tushinishda ham muhim vosita hisoblanadi. Metafora tahlili kengaytirilgan Metafora zamonaviy nutqda turli sohalarda ishlatiladi: ilmiy maqolalar, ijtimoiy tarmoqlar, reklama, media matnlari va kundalik nutq. Metaforaning kommunikativ funksiyalari. Ma'noni boyitish - yangi kontseptlarni aniqlash va ifodalash. Masalan: "economic storm" iqtisodiy bo'ron - bu ibora murakkab iqtisodiy vaziyatni vizual va tushunarli tarzda ifodalaydi. Emotsional ta'sir - tinglovchi yoki o'quvchiga hissiy ta'sir o'tkazish. Masalan: "heart of the matter" masalaning yuragi - muhim nuqtani sezgirlik bilan ta'kidlash. Kognitiv samaradorlik - murakkab tushunchalarni qisqa va intuitiv shaklda yetkazish. Zamonaviy matnlarda metafora Internet nutqida: "viral content" virus kabi tarqaluvchi content - tez tarqaladigan ma'lumotni metaforik ifodalaydi. Yangiliklar media: "digital revolution" raqamli inqilob - texnologik o'zgarishlarni kuchli metafora orqali tasvirlaydi. Tadqiqot usullari Korpus tahlili orqali metaforik birliklar aniqlanadi. Masalan, 2020-2024 yillarda ingliz tilidagi yangiliklar matnlari korpusi tahlili shuni ko'rsatadiki, "storm", "revolution", "wave" kabi metaforik birliklar eng yuqori frekventlikka ega. Metonimiya tahlili kengaytirilgan Metonimiya nutqda ko'pincha qisqalik, tushunarlilik va kontekstni tez yetkazish uchun ishlatiladi. Metonimiyaning asosiy turlari. Ob'ekt uchun nom bilan almashtirish - masalan: "The crown decided" - hukumat yoki monarx. Makon orqali almashtirish - masalan: "Hollywood" kino sanoati uchun ishlatiladi. Miqdor orqali almashtirish - masalan: "All hands on deck" - barcha ishchilarni jalb qilish. Zamonaviy misollar Yangiliklar matnlari: "Wall Street reacted sharply" - iqtisodiy sektorni bildiradi. Ijtimoiy media: "Silicon Valley innovates rapidly" - texnologiya sanoatini bildiradi. Kognitiv nuqtai nazardan, metonimiya yaqinlik va asosiy bog'lanish tamoyiliga asoslanadi, ya'ni bir ob'ekt boshqa ob'ekt bilan logik, fizik yoki ijtimoiy jihatdan bog'langan bo'ladi. Zamonaviy nutqda metafora va metonimiyaning ishlatilishi kengaytirilgan. Zamonaviy ingliz nutqi, xususan ijtimoiy tarmoqlar va yangiliklar matnlari, metafora va metonimiyadan keng foydalanadi: Internet kommunikatsiyasi - qisqa va vizual metaforik iboralar: "meme economy" memlar iqtisodiyoti. Media matnlari - metafora va metonimiya orqali murakkab tushunchalar: "economic meltdown" iqtisodiy qulash. Reklama va marketing - emotsional ta'sir va tushunarli vizual: "unleash your potential" salohiyatingni och. Korpus tahlili Keng ko'lamli korpus tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy nutqda metaforik birliklar nafaqat ko'p ishlatiladi, balki ijtimoiy media kontekstida yangicha ma'no va funktsiyalarni hosil qiladi. Metafora va metonimiya kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan inson ongidagi konseptual xaritalarni yaratadi: Metafora - yangi tushunchalarni tanish konseptlar bilan bog'laydi, masalan, vaqtni pul bilan taqqoslash. Metonimiya - murakkab hodisalarni qisqa va tushunarli tarzda yetkazadi, masalan, "White House" orqali prezidentni bildiradi. Tahliliy jihatdan, zamonaviy nutqdagi metafora va metonimiya lingvistik, ijtimoiy va madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq. Bu esa ularni nafaqat tilshunoslik, balki kommunikatsiya va madaniyat o'rganish uchun muhim qiladi.

Xulosa

Ushbu maqolada zamonaviy ingliz nutqida metafora va metonimiya mexanizmlari kognitiv lingvistika va leksik semantika nuqtai nazaridan tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, metafora va metonimiya nafaqat tilning semantik va leksik jihatlarini boyitadi, balki nutqning kommunikativ samaradorligini oshirish, murakkab tushunchalarni qisqa va tushunarli shaklda

ifodalash hamda tinglovchiga yoki o'quvchiga hissiy ta'sir ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Asosiy natijalar quyidagilarni ko'rsatdi: Metafora - insonning konseptual tizimiga asoslangan holda yangi ma'nolarni yaratadi va murakkab tushunchalarni tanish kontseptlar orqali anglashni osonlashtiradi. Misol: "Time is money", "Ideas are food". Metonimiya - kontekst orqali qisqalik va tushunarlikni ta'minlaydi, murakkab hodisalarni yoki ob'ektlarni qisqa va intuitiv ifodalashga yordam beradi. Misol: "The White House announce.", "Hollywood is producing sequels". Zamonaviy nutqda, xususan internet, ijtimoiy tarmoqlar va media matnlarida metafora va metonimiyaning ishlatilishi kengaygan. Ular nafaqat ma'noni etkazadi, balki emotsional va vizual ta'sir orqali kommunikativ samaradorlikni oshiradi. Kognitiv nuqtai nazardan, metafora va metonimiya inson ongidagi konseptual xaritalarni shakllantiradi va til orqali tushunchalarni uzatishda asosiy vosita sifatida ishlatiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ingliz tilida metafora va metonimiya o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ular nutqning semantik, pragmatik va ijtimoiy jihatlarini boyitadi. Shu bilan birga, ularning korpus tahlili va kontekstual o'rganilishi tilshunoslik, kommunikatsiya, reklama va madaniyat sohalarida yangi tadqiqot yo'nalishlarini ochadi. Tavsiya va istiqbolli yo'nalishlar: Metafora va metonimiyaning til o'rganish jarayonidagi roli bo'yicha qo'shimcha eksperimental tadqiqotlar o'tkazish. Ijtimoiy media va internet nutqida metafora va metonimiyaning tez o'zgaruvchanligini o'rganish. Korpus asosida metafora va metonimik birliklarning semantik evolyutsiyasini monitoring qilish va ingliz tili pedagogikasida qo'llash. Xulosa qilib aytganda, metafora va metonimiya zamonaviy ingliz nutqining muhim semantik va kognitiv vositalari bo'lib, ularning tadqiqoti tilshunoslik, madaniyat va kommunikatsiya sohalarida chuqur tushuncha hosil qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
3. Cruse, D. A. (2000). *Meaning in language: An introduction to semantics and pragmatics* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
4. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
5. Panther, K.-U., & Radden, G. (1999). *Metonymy in language and thought*. Amsterdam: John Benjamins.
6. Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A computational perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
7. Barcelona, A. (2003). *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
8. Gibbs, R. W. (1994). *The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.